

ที่มา : <http://e-shann.com/?p=9038>

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยวัฒน์ พันธะศรี, อัฐพล อินตะเสนา. 2559. “วาทกรรม
กลอนลำของศิลปินแห่งชาติในด้านคุณธรรมจริยธรรม” ใน วารสารวิถีสังคมมนุษย์.
ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม. หน้า 105-128.

วาทกรรมกลอนลำของศิลปินแห่งชาติในด้านคุณธรรมจริยธรรม

The discourses of northeastern-style song poem of
the national artists in term of the virtue and morality

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยวัฒน์ พันธะศรี¹

Assist.Prof.Dr.Pittayawat Pantasri

อัฐพล อินตะเสนา²

Autthapon Intasena

ที่มา : <http://www.luktungmohlum.com/t/20450>

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาเทคโนโลยีดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

² อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์ในการศึกษาคือ เพื่อศึกษารูปแบบของวรรณกรรมประเภทกลอนลำของศิลปินแห่งชาติในภาคอีสาน และเพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของวรรณกรรมประเภทกลอนลำของศิลปินแห่งชาติในภาคอีสาน ในด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยมีขอบเขตการวิจัย คือ เนื้อหาของกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ที่ยังมีชีวิตอยู่ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ นางฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปี พ.ศ. 2536 นายฉลาด ส่งเสริม (ป.ฉลาดน้อย) ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปี พ.ศ. 2548 และนางนิตยา รากแก่น (บานเย็น รากแก่น) ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปี พ.ศ. 2556 โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหมอลำและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาคุณธรรม จริยธรรม เป็นกรอบในการศึกษา ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและประเภทกลอนลำของศิลปินแห่งชาติในภาคอีสาน ได้แก่ ลำพื้น ลำกลอน ลำเพลิน และลำล่อง ด้านทำนองของกลอนลำ แบ่งได้เป็น 4 ทำนอง ได้แก่ รูปแบบลำทาง รูปแบบลำทางยาว รูปแบบกลอนลำทางยาว และรูปแบบลำเตี้ย วาทกรรมกลอนลำของศิลปินแห่งชาติภาคอีสานในด้านคุณธรรม จริยธรรม ได้แก่ ความขยัน ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความมีวินัย และการอยู่ในศีลธรรม จรรยา

คำสำคัญ : วาทกรรมกลอนลำ, ศิลปินแห่งชาติ, คุณธรรม จริยธรรม

Abstract

The purposes of this research are to study the literature forms of northeastern-style song poem of the national artists in the Northeast region, and to study the discourses of northeastern-style song poem of the national artists in the Northeast region in term of the virtue and morality. The Delimitation of the research is to study the content of northeastern-style song poem of three national artists for the performing art (northeastern-style singer), who are still alive. There are Mrs. Chaweewan Damnoen; the national artist for the performing art (northeastern-style singer) in 1993, Mr.

Chalard Songserm (P. Chalardnuy) the national artist for the performing art (northeastern-style singer) in 2005, and Mrs. Nitya Rakkaen (Banyen) the national artist for the performing art (northeastern-style singer) in 2013. This research used qualitative research methodology for data collection and data analysis in descriptive analysis.

The results of the research found the literature forms of northeastern-style song poem are Lam Phuen, Lam Kloan, Lam Phloen and Lam Loang. The rhythms of northeastern-style song poem divide in four; the form of Lam Tang, the form of Lam Tang-yao, the form of Kloan Lam Tang-yao and the form of Lam Toei. The discourses of northeastern-style song poem in term of the virtue and morality are the diligence, saving, loyalty, patience, sacrifice, responsibility, harmony, discipline and morality.

keywords : discourses of northeastern-style song poem, national artist, virtue, morality

บทนำ

หมอลำ เป็นรูปแบบของเพลงลาวโบราณในประเทศลาวและภาคอีสานของประเทศไทย สามารถแบ่งออกได้เป็นหลายอย่าง ตามลักษณะทำนองของการลำ เช่น ลำเต้ย ลำกลอน ลำเรื่อง ลำเพลิน ลำซิ่ง รวมทั้ง ลำตัดในภาคกลางก็จัดได้ว่าเป็นหมอลำประเภทหนึ่ง คำว่า “หมอลำ” มาจากคำ 2 คำมารวมกัน ได้แก่ “หมอ” หมายถึง ผู้มีความชำนาญ และ “ลำ” หมายถึง การบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยทำนองอันไพเราะ ดังนั้น หมอลำ จึงหมายถึง ผู้ที่มีความชำนาญในการบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยทำนองเพลงส่วนคำว่า “ลำ” มีความหมายสองอย่าง อย่างหนึ่งเป็นชื่อของเรื่อง อีกอย่างหนึ่งเป็นชื่อของการขับร้องหรือการลำ ที่เป็นชื่อของเรื่องได้แก่เรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องนกจอกน้อย เรื่องท้าวกำกาดำ เรื่องซูลุนงอ้ว เป็นต้น เรื่องเหล่านี้โบราณแต่งไว้เป็นกลอน แทนที่จะเรียกว่า เรื่องก็เรียกว่าลำ กลอนที่เอามาจากหนังสือลำ เรียกว่ากลอนลำ อีกอย่างหนึ่งหมายถึงการขับร้อง หรือการลำ การนำเอาเรื่องในวรรณคดีอีสานมาขับร้องหรือมาลำ เรียกว่า ลำ ผู้ที่มีความชำนาญในการขับร้องวรรณคดีอีสาน โดยการท่องจำเอากลอน มาขับร้องหรือผู้ที่ชำนาญในการเล่นนิทานเรื่องนั้น เรื่องนี้ หลาย ๆ เรื่องเรียกว่า “หมอลำ”

หมอลำจัดว่าเป็นการแสดงทั้งศาสตร์และศิลป์ในขณะเดียวกันเพราะว่านอกจากหมอลำจะให้ความบันเทิงแล้ว ยังให้ความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ผู้ฟัง เช่น การให้ความรู้และการดำเนินชีวิตในสังคม ส่วนทางอ้อม คือ การใช้เป็นสื่อในการอบรม สั่งสอน โดยแทรกคำสอนในพระพุทธศาสนา ค่านิยม และกฎเกณฑ์ ในสังคมที่ควรปฏิบัติ

อนึ่งหมอลำเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ที่มีบทบาทด้านการให้ความรู้และความบันเทิง เป็นสื่อในการบันทึกพฤติกรรมของคนในสังคม เป็นสื่อในการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ จึงเห็นได้ว่าหมอลำเป็นศิลปะการแสดงที่ผูกพันกับชีวิตชาวอีสานได้ สืบทอดมาหลายชั่วอายุคนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า หมอลำ เป็นศาสตร์แห่งการแสดงศิลปะพื้นบ้านที่มีคุณค่า และมีความสำคัญยิ่งต่อชาวอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะให้ทั้งความสนุกสนาน เพลิดเพลินและความรู้ควบคู่กันไป คือ สอดแทรกความรู้ ความคิด คติธรรม ความเชื่อ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเฉลียวฉลาด และมีส่วนช่วยส่งเสริมจริยธรรม รักษาบรรทัดฐานของสังคม ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมและศิลปะพื้นบ้าน

แล้ว หมอลำยังเป็นสื่อในการถ่ายทอดความคิดเห็นของประชาชน เป็นภูมิปัญญาของชุมชน ในสมัยที่การศึกษายังไม่เจริญเหมือนทุกวันนี้ ถือเป็นการศึกษานอกระบบที่เน้นความประพฤติ สอนให้คนเป็นคนดี และในสมัยหนึ่ง หมอลำยังมีบทบาทในการช่วยเผยแพร่ความรู้ด้านการเมือง ชี้แนะให้ประชาชนเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยและให้ความรู้ต่าง ๆ เช่น การวางแผนครอบครัว การคุมกำเนิด การรับประทานอาหารถูกสุขลักษณะ เป็นต้น โดยเฉพาะในยุคที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ออกเขียนไม่ได้ หมอลำได้รับการยกย่องว่า เป็นปราชญ์ของสังคม เพราะเป็นผู้สืบทอดและถ่ายทอด ภูมิปัญญา ตลอดจนวิถีชีวิตของคน ในท้องถิ่นควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้ เพราะผู้ที่จะเป็นหมอลำที่ดีได้นั้น จะต้องเป็นผู้มีความรอบรู้หลายด้านและหลากหลาย เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การทำมาหาเลี้ยงชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณี บาปบุญคุณโทษ ค่านิยมทางสังคม ข้อธรรมะไปจนถึงนิทานชาดกและข่าวสารบ้านเมือง อีกทั้งยังมีปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าบนเวทีได้อย่างทันท่วงที หมอลำจึงมีลักษณะเด่น คือ เรียบง่าย ไม่ซับซ้อนเชิงสุนทรียภาพเหมือนศิลปะชั้นสูง มีความใกล้ชิดกับผู้ฟัง และมีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินผู้แสดงกับผู้ฟังผู้ชมหมอลำ

การสอนทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมในคอกлонของหมอลำจากอดีตถึงปัจจุบัน จะเกี่ยวข้องกับ“ฮิตสิบสองคองสิบสี่” ฮิต หรือ “จารีต” หมายถึงประเพณี

แบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่กระทำสืบทอดกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี และคงสืบสืบ หมายถึงจริยธรรมสำหรับชนชั้นปกครองที่ดี ควรปกครองบ้านเมืองตามหลักทศพิธราชธรรม และปฏิบัติตามฮีตบ้านคลองเมือง 14 ประการ (พระมหาประหยัด ปัญญาโร (สุนนท์). 2542 : บทคัดย่อ) แต่สภาพการณ์ปัจจุบันก็พบว่าหมอลำส่วนใหญ่ไม่นิยมกลอนลำที่มีเนื้อหาเชิงคำสอนคุณธรรมจริยธรรม แต่จะเน้นในเชิงขู้สาว ความรัก ความสนุกสนานเป็นหลัก จึงทำให้คุณค่าของกลอนลำ และตัวหมอลำด้นน้อยลงตามลำดับ (ฉลาด ส่งเสริม. 2558 : สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะพบว่าการสอนคุณธรรมและจริยธรรมที่ปรากฏในคำกลอนของหมอลำถือเป็นอำนาจหรือวาทกรรมชนิดหนึ่งที่ถูกถ่ายทอดผ่านกลอนลำ มีนักวิชาการหลาย ๆ ท่านที่ได้ให้คำอธิบายความหมายของวาทกรรมว่าหมายถึงภาษาที่ถูกนำมาใช้ ซึ่งหมายความว่า ผู้คนในสังคมต้องทำตามที่วาทกรรมกำหนดในชีวิตประจำวัน ที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ภาษาที่ใช้กันในชีวิตประจำวันไม่ได้หมายถึงเฉพาะการพูดหรือการเขียนเท่านั้นแต่พฤติกรรมของคนก็น่าที่จะถือว่าเป็น “ภาษา” ชนิดหนึ่งได้เช่นกัน มิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault 1926-1984 อ้างถึงใน อวยชัย สังสนา, 2544 : 12) นักคิดในสำนักหลังโครงสร้างนิยม (Post Structuralism) ชาวฝรั่งเศส ให้ความหมายว่า วาทกรรมหมายถึงระบบ และกระบวนการในการสร้างการผลิต (Constitute) อัตลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจหรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (Valorize) ขณะเดียวกันวาทกรรมก็ทำหน้าที่เก็บกด/ปิดกั้นมิให้อัตลักษณ์และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้น (Subjugate) หรือไม่ก็ทำให้อัตลักษณ์และความหมายของบางสิ่งที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมเลื่อนพร้อม ๆ กันด้วย (Displace)

อนึ่งหมอลำกลอนเป็นศิลปินที่เป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่าที่มีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญในการสร้างสรรค์ผลงานอันล้ำค่า เมื่อกาลเวลาผ่านไปศิลปินเหล่านี้มักถูกลืมเลือนไปตามกาลเวลาและให้ความสำคัญกับศิลปินเหล่านั้นน้อยลงทำให้ศิลปินส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาพเสื่อมเกียรติ จากสภาพปัญหาดังกล่าวทางสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเห็นสมควรให้มีการส่งเสริมศิลปินผู้สร้างสรรค์งานศิลปะอันทรงคุณค่าของชาติให้มีขวัญและกำลังใจสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีพร้อมที่จะสร้างสรรค์และพัฒนางานให้มีประโยชน์ต่อสังคม โดยการยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปิน

ชั้นเยี่ยมขึ้นเป็นศิลปินแห่งชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา นับตั้งแต่มีการจัดทำโครงการศิลปินแห่งชาติมาจนถึงปัจจุบันมีผู้ได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ทั้งหมดจำนวน 6 คน ได้แก่ นายทองมาก จันทะลือ (2529) นายเคน ดาเหลา (2534) นางฉวีวรรณ ดำเนิน (2536) นางบุญเพ็ง ฝัฒชัย (2540) นายฉลาด ส่งเสริม (ป.ฉลาดน้อย) (2548) และนางนิตยา รากแก่น (บานเย็น รากแก่น) (2556)

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาคุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏในกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ทั้งนี้เนื่องจากในเนื้อหาของกลอนลำได้บรรจุเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนอีสานไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมแนวคิดและโลกทัศน์ต่าง ๆ ที่ถูกนำเสนอผ่านศิลปินแห่งชาติเหล่านี้แล้ว กลอนลำยังได้สอดแทรกข้อคิดเตือนใจคุณธรรม จริยธรรม หลักในการดำเนินชีวิตให้กับคนในชุมชนและท้องถิ่นอีสานซึ่งมีประโยชน์ในการนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังเป็นการร่วมสืบสานศิลปะการแสดงของท้องถิ่นให้กับคนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาของกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ
2. เพื่อศึกษาภาพรวมของกลอนลำของศิลปินแห่งชาติในด้านคุณธรรม จริยธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร(Document) และข้อมูลภาคสนาม (Field Data) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสำรวจ (Basic Survey) แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง (Structured Interview and Unstructured Interview) และแบบสังเกต (Observation)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ จะศึกษาเนื้อหาของกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ที่ยังมีชีวิตอยู่ จำนวน 3 คน ได้แก่

นางฉวีวรรณ ดำเนิน (ฉวีวรรณ พันธุ) ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปี พ.ศ. 2536

นายฉลาด ส่งเสริม (ป.ฉลาดน้อย) ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปี พ.ศ. 2548

นางนิตยา รากแก่น (บานเย็น รากแก่น) ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปี พ.ศ. 2556

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม

4. การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูลคือการจัดกระทำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction)

5. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหาจะศึกษาประเภทของกลอนลำในด้านคุณธรรม จริยธรรม ที่ปรากฏในกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) เท่านั้น และในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวคิดและทฤษฎีวาทกรรมของ อังถึงใน อวยชัย สังสนา, 2544 : 12 เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

นิยามศัพท์เฉพาะ

วาทกรรม หมายถึง ระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (Constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนเราเอง

วาทกรรมกลอนลำ หมายถึง รูปแบบและเนื้อหาของกลอนลำของศิลปินแห่งชาติที่ปรากฏในด้านคุณธรรม จริยธรรม

ศิลปินแห่งชาติ หมายถึง ศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะอันทรงคุณค่า และแสดงศักดิ์ศรีของชาติ สาขาศิลปะการแสดง (Performing Art) หมวดยการแสดงพื้นบ้าน ประเภทหมอลำ

คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีเป็นสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 2 ความหมาย คือ ความประพฤติดีงามเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณีหลักกฎหมาย จรรยาบรรณวิชาชีพ และการรู้ จักไตร่ตรองว่าจะไรควรทำไม่ควรทำ และอาจกล่าวได้ว่า คุณธรรม คือจริยธรรมแต่ละข้อที่นำมาปฏิบัติจนเป็นนิสัย เช่น เป็นคนซื่อสัตย์เสียสละ อุตุน มีความรับผิดชอบ ฯลฯ

จริยธรรม หมายถึง ข้อประพฤติปฏิบัติศีลธรรม กฎศีลธรรม ซึ่งก็คือกฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์เอง ความเป็นผู้มีปรีชาญาณ (ปัญญาและเหตุผล) ทำให้มนุษย์มีมโนธรรม รู้จักแยกแยะความถูก ผิด ควร ไม่ควร

ผลการศึกษา

1. รูปแบบและเนื้อหากลอนลำของศิลปินแห่งชาติในภาคอีสาน

หมอลำ เป็นศิลปะและการแสดงพื้นบ้านของชาวอีสาน เป็นส่วนหนึ่งที่อุบัตินั้นเพื่อรับใช้ชีวิตทั้งในยามสุขและทุกข์ ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวอีสานก็ใช้หมอลำเป็นยารักษาโรค นอกจากนี้ยังอุบัตินั้นเพื่ออบรมสั่งสอนและให้ความเพลิดเพลินบันเทิงใจ ปัจจุบันหมอลำได้พัฒนาการ วิธีการเล่นและบทร้องไปมากซึ่งลำแต่เดิมเกิดจากการนำเรื่องราวชาดกที่มีผู้แต่งไว้เป็นคำกลอนมาร้องขับลำเป็นทำนอง เพื่อให้เกิดความไพเราะน่าฟังต่อมามีการใช้แคนเป่าคลอ เรียกรวมกันว่า หมอลำแคน

1.1 รูปแบบกลอนลำของศิลปินแห่งชาติในภาคอีสาน

อุดม บัวศรี (2546) การละเล่นอันเกี่ยวกับดนตรีอีสานก็ได้แก่ หมอลำ และการฟ้อนรำต่าง ๆ ซึ่งการละเล่นเหล่านี้จะพบได้ทั่วไปในอีสาน สำหรับหมอลำในอีสานนั้นพอจะลำดับช่วงได้ ดังนี้

1.1.1 หมอลำพื้น เป็นหมอลำดั้งเดิม ลำคนเดียวกับหมอแคน ลำในงานต่าง ๆ เช่น งานแจกข้าว งานศพ งานกฐิน และอื่น ๆ นิยมลำนิทาน หมอลำส่วนมากเป็นชาย

1.1.2 ลำคู่ เป็นการลำในยุคต่อมา หญิงเป็นหญิง ชายเป็นชาย ลำได้หลายแบบหลายรส เช่น

กลอนเดินดง หมายถึง พากันชมนกชมไม้ชมป่า

กลอนเกี้ยว หมายถึง เกี้ยวพาราสีซึ่งกันและกัน

กลอนโจทย หมายถึง ถาพดอเบรื่องต่งๆหรือประชันกลอน

กลอนนิทาน หมายถึง เล่านิทาน

กลอนสาต หมายถึง ต่า คุยไม้ ไอ้อวด

กลอนเต้ย หมายถึง กลอนเพลินเพลิน

กลอนล่องของ หมายถึง กลอนล่ายาวพรรณนาถึงชีวิตและ
ทัศนียภาพ

กลอนเขิน หมายถึง กลอนตลกโปกษา กลอนพิสดาร

1.1.3 ลำหู่ เป็นลำแบบลิเก เพราะช่วงนี้อีสานได้รับอิทธิพลลิเก
โคราช จึงเกิดแปลงหมอลำเป็น

“ลำหู่” อนึ่งคาคว่า หมอลำพื้นบ้าน มีส่วนให้เกิดหมอลำหู่
ภายหลังมาสมกับลิเกเข้า จึงเห็นเป็นอย่างทุกวันนี้ หมอลำหู่มีอยู่ 2 ประเภท คือ

(1) ลำเรื่อง หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ลำเรื่องต่อกลอน”
แต่งตัวเหมือนลิเก แต่ใช้กลอนลำนำ ดนตรีก็มีเพียงพิณ แคน ซอ กลอง ฉิ่ง ไม่มีการฟ้อน
แต่เล่นเอาเรื่องนิทานเป็นหลัก จะมีฟ้อนบ้างก็ตอนเข้าโรงไป

(2) ลำเพลิน เป็นการลำในยุคใหม่ วิวัฒนาการจากลำเรื่อง
ต่อกลอน หลักการในการลำใช้เรื่องอย่างเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกัน แต่หนักไปในทางฟ้อน
แต่งตัวก็แปลกไปค่อนข้างยั้ว ๆ จนมีบางคนเรียกว่า “ลำเพลินกกาขาว” ดนตรีก็เพิ่มหนัก
ไปทางตะวันตกแคน พิณ ซอ ก็เพียงเอาประกอบเท่านั้น เวลาเล่นกันสนุกสนานเพลินเพลิน

บุญจันทร์ จอมศรีประเสริฐ (2554) ได้สรุปวิวัฒนาการของหมอลำใน
ยุค พ.ศ. 2508- 2556 ยุคปัจจุบันว่าพัฒนาการของหมอลำกลอนจากการศึกษาวิจัยและ
สัมภาษณ์จากผู้บุกเบิกหมอลำกลอนประยุกต์โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงของหมอลำกลอน
ย้อนยุคมาเป็นหมอลำกลอนประยุกต์ (ลำซิ่ง) ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นทั้งหมด 3 ยุค คือ

ลำกลอนย้อนยุค ลำหู่หรือลำเรื่องต่อกลอน และลำกลอนประยุกต์ (ลำซิ่ง)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าวิวัฒนาการหมอลำนั้นได้อาศัย
การเปลี่ยนแปลงจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จากมีหมอลำล่ายู่เพียงคนเดียว
ในยุคลำพื้น แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีได้มีบทบาทให้หมอลำได้มีเวที เครื่องเสียง ชุดหมอลำที่
สวยงาม พร้อมทั้งมีสื่อในการเผยแพร่หลายทางอีกด้วย

1.2 เนื้อหากลอนลำของศิลปินแห่งชาติในภาคอีสาน

ผู้วิจัยได้แบ่งรูปแบบกลอนลำของศิลปินแห่งชาติในภาคอีสานเป็น

4 ประเด็น คือ ลำพื้น ลำกลอน ลำหมู และลำเพลิน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ลำพื้น หมายถึง การลำเรื่องราวที่เป็นอดีต เป็นเรื่องของนิทาน ตำนาน ประวัติศาสตร์ เช่น พื้นเวียงจันทร์ หมายถึง เรื่องราวที่เกี่ยวกับเมืองเวียงจันทร์ หรือนิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน เช่น พระเจ้าสิบชาติ การเกิด สังขสินชัย การแสดงลำ พื้นให้ผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะใช้ผู้ชายแสดง การแต่งกายผู้ชายนุ่งผ้าโสร่งไหม สวมเสื้อคอกลมสีขาว อุปกรณ์ที่สำคัญในการแสดง คือ ผ้าขาวม้าผืนเดียว ผ้าขาวม้าที่ใช้ นั้นหมอลำจะประกอบเข้ากับกิริยาของตัวละครในเรื่องที่กำลังลำอยู่ในขณะนั้น เช่น ผ้าขาวม้า พาดบ่าในลักษณะสไบเฉียงแสดงว่าเป็นผู้หญิง ผู้ชายใช้ผ้าขาวม้าผูกเอว ส่วนผู้ร้ายหรือโจรใช้ผ้าขาวม้าโพกศีรษะ คนแก่ใช้ผ้าขาวม้าพาดไหล่ ลำพื้นไม่มีเวทีและ ฉาก ส่วนมากจะใช้ลานบ้านเจ้าภาพโดยปูด้วยลำแพน ซึ่งเป็นเสื่อสานจากไม้ไผ่ ตรงกลาง ปักหลักไว้แขวนตะเกียงหรือได้ เรียกว่า หลักผึ้ง ถ้าผู้ชมจะให้รางวัลกับหมอลำ จะนำเงิน มาผูกไว้กับหลักผึ้ง เรียกว่า ตัดผึ้ง ขั้นตอนการลำเริ่มต้นด้วยลำไหว้ครูแล้วถึงจะดำเนิน เรื่อง ทำนองของลำพื้นจะใช้ทำนองลำทางสั้นแบบโบราณ เป็นทำนองค่อนข้างช้ามีแคน เป็นดนตรีประกอบ นิยมใช้แคนเก่าเพราะเสียงทุ้ม (ฉวีวรรณ ดำเนิน. 2558 : สัมภาษณ์)

1.2.2 ลำกลอน ลำกลอนหรือลำคู่ใช้ผู้แสดงชายหญิง เป็นการลำโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง เนื้อหาของกลอนลำในยุคแรก ๆ จะมีเนื้อหาที่ใช้สำหรับโต้ตอบ กันในด้านต่าง ๆ ทั้งคติโลกและคติธรรมหรือเรียกว่า ลำใจหทัยแก่ เดิมทีลำกลอนไม่มี เวทีแสดง ต่อมาภายหลังมีการสร้างเวทีลำกลอนเป็นแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยกพื้นสูงมองเห็น ได้ทั้งสี่ด้าน ทำนองลำกลอนมี 3 ทำนอง ได้แก่ ลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเต้ย การแต่งกายผู้ชายนุ่งโสร่งไหม สวมเสื้อม่อฮ่อม ผ้าขาวม้าคาดเอว ส่วนหมอลำฝ่ายหญิง นุ่งซิ่นไหม เสื้อแขนกระบอก ปัจจุบันพัฒนาการแต่งกายแบบชุดไทยสมัยนิยม ดนตรี ประกอบมีเพียงอย่างเดียวคือแคน เนื้อหาของลำกลอน คือ สารที่บรรจุอยู่ในภายใน กลอนลำ 3 ทำนอง คือ ลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเต้ย

1.2.3 ลำหมูหรือลำเรื่องต่อกลอน ลำหมู สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพล มาจากการแสดงลิเกของภาคกลาง ซึ่งมีการปรับปรุงการแต่งกายให้มีเพชรพลอยแวววาวขึ้น มีการจัดสร้างเวทีและมีฉากประกอบตามท้องเรื่อง เรื่องที่นิยมนำมาแสดง คือ นิทาน ชาดก เรื่องขุนนางอ้ว ยาकिनปลิง แต่งอ่อน ท้าวกำกาดำ กาละเกด ทำนองลำมี 4 ทำนอง ได้แก่ ลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเต้ย และลำเดินดง ดนตรีที่ประกอบเริ่มนำเอาดนตรีสากลเข้ามา ผสมกับแคน ได้แก่ พิณ กีตาร์ กลองชุด ออร์แกน เบส เป็นต้น

1.2.4 ลำเพลิน เป็นการลำที่วิวัฒนาการมาจากหมอลำหมู่หรือหมอลำเรื่องต่อกลอน เป็นการลำที่มีทำนองสนุกสนานเร้าใจ ลำเพลินมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าหมอลำกากขาขาว เพราะเห็นว่าหมอลำฝ่ายหญิงสวมกระโปรงสีน้ำตาลต้นขา เรื่องที่นิยมแสดงคือ เรื่องแก้วน้ำม้า การแต่งกายของหมอลำฝ่ายชายเหมือนการแสดงหมอลำหมู่ การแสดงลำเพลิน ไม่มีเนื้อหาลำสาระ แต่จะมีความหลากหลายในการแสดงโดยเฉพาะการฟ้อนเมื่อออกจากฉากและเข้าฉากจะเน้นความพร้อมเพียง มีการเดินหน้าย่อตัว แอ่นหน้าแอ่นหลัง ลูกขึ้นหมุนตัวอย่างพร้อมเพรียง คล้ายหางเครื่องวงดนตรีลูกทุ่ง ดนตรีที่ใช้ประกอบนอกจากแคนจะเป็นดนตรีสากลคล้ายวงดนตรีของหมอลำหมู่

2. วาทกรรมกลอนลำของศิลปินแห่งชาติในด้านคุณธรรมจริยธรรม

หมอลำกลอนจะเป็นศิลปะที่ให้ความบันเทิง สนุกสนานเพลิดเพลิน สอดแทรกความรู้ ความคิด คติธรรม ความเชื่อ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่ทำให้คนฟังเกิดความเฉลียวฉลาด และมีส่วนช่วยส่งเสริม จริยธรรมคุณธรรม รักษาบรรทัดฐานของสังคม ช่วยอนุรักษ์ วรรณกรรมและศิลปะพื้นบ้านแล้ว ยังเป็นสื่อในการ ถ่ายทอดความคิดเห็นของประชาชน เป็นภูมิปัญญาของชุมชนในสมัยที่การศึกษา ยังไม่เจริญเช่นทุกวันนี้ถือเป็นการศึกษานอกระบบที่เน้นความประพฤติ สอนให้คนเป็นคนดี และในสมัยหนึ่งหมอลำยังช่วยเผยแพร่ความรู้ด้านลัทธิการเมือง ชี้แนะให้ประชาชนเข้าใจ ในการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย และให้ความรู้ต่าง ๆ เช่น การวางแผน ครอบครัว การคุมกำเนิด การกินที่ถูกสุขลักษณะ เป็นต้น

ด้านเนื้อหาของกลอนลำนั้นจะเกี่ยวกับเรื่องฮีต คองประเพณี ศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เกียวพาราสี นิทานฝ่ายธรรม และฝ่ายโลก ตลอดจนกลอนเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ลักษณะเนื้อหาของกลอนลำ ทั้งลำกลอนและลำกลอนประยุกต์ (ลำซิ่ง) ส่วนใหญ่จะเน้นที่การอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน จึงมีเนื้อหาลำสาระที่เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ประเพณีเป็นหลัก และเพิ่มเติมด้วยบทตลกขบขัน โดยใช้ ภาษาคำคมอีสาน สอดแทรกตามความเหมาะสม รวมทั้งลำกลอนและลำกลอนประยุกต์ (ลำซิ่ง) จะใช้เนื้อหาลำสาระเหมือนกัน จะแตกต่างเฉพาะทำนองลำ ซึ่งในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาเกี่ยวกับ วาทกรรมกลอนลำของศิลปินแห่งชาติภาคอีสานทั้ง 3 คนในด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความขยัน คือ ความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ อดทน ไม่ท้อถอยเมื่อพบอุปสรรคความขยันต้องควบคู่กับการใช้สติปัญญาแก้ปัญหาจนเกิดผลงาน สำเร็จตามความมุ่งหมาย ดังปรากฏดังตัวอย่างคำนิยามเกี่ยวกับการพร่ำสอนให้ลูกหลานมีความขยันในการรำเรียนหนังสือ

...นับแต่น้อยจนมาฮอดเป็นสาวพ่อแม่เฮาทนทุกข์หาบกะดอนคอน
เลี้ยงจนเรียนจบบ่จน ได้ปริญญาหน้าหมู่ ลางคนได้เป็นครู ราชการน้องและ
อ้ายพ่อทนสู้ส่งหมู่เฮา...

2.2 ความประหยัด คือ การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของตน แต่พอควร พอประมาณ ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ ปรากฏดังตัวอย่างเรื่องผู้เฒ่าจ่ม ที่มีเนื้อหาดังนี้

...แนวเขาสอยนอเขาไล่ทันสมัยต้องนำหมู่ คือลูกผู้เป็นครู ลูกตำรวง
ลูกพ่อค้า สนุกใช้จ่ายสตาจ่ ลูกชีวิตพวกฮ้าง ๆ นั่นคือแม่ทองแปนกับลูกหมอแคน
แดงซื่อมันอินางน้อย ลูกหมอแคนแดงต้อย เฮียนนำเขาไปไหว ๆ แม่่นประหยัด
ปานได้กะประหยัดบ่ได้ไปเรียนร่วมเผิ่นรวยอยู่ในม่อนนั้นย้วย ๆ บ่จักไผ่ทุกซ
นอไผ่จน รวยสู่คนดอกหรือได้ตขจ่ายทอกัน บาดยามใช้ลือดออมประหยัดไว้ทำ
แนวโตอยู่นำหมู่ จักลูกจ่าหรือครูยามแลงมาหย่างล้าย ๆ ไปหาใช้จ่ายสตาจ่คนอ
นวลนางเอ๋ย...

2.3 ความซื่อสัตย์ จากกลอนลำของศิลปินแห่งชาติจะพบว่าได้สอนเรื่องคุณธรรมจริยธรรมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ ไว้หลายกลอนลำ เช่น เรื่อง ปู่ ป.สอนหลานให้สร้างแปลง ที่มีเนื้อหาดังนี้

...ปู่สอนแล้วอย่าไปลืมความซื่อสัตย์ดอกถ่อนั้น จีรังหมั่น บ่อเจียงหยาย
เทวดีเผิ่นกะช่วยคันตาหมู่บ่อแนมเห็น พันเปอร์เซ็นพวกคนคตได้นั่งมองกงตุ้ม
อยู่ในกรงเหล็กหุ้มหมู่คนเฮานั้นทำชั่ว ได้อยู่มั่งสายบัว คนบ่สัตย์นอชื่อนั้น
เห็นมาแล้วกะจั่งสอนนอหลานเอ๋ย...

2.4 ความอดทน หรือ Tolerance ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ว่า คือ ความทนทานของร่างกายและจิตใจในการทำงานทุกอย่างด้วยความเข้มแข็งขยันหมั่นเพียร ใช้สติปัญญาควบคุมตนเองให้อยู่ในอำนาจของเหตุผลไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์หรือถ้อยคำที่ทำให้เจ็บแค้น (จามรี ศิริภัทร, 2539 : 14) กล่าวว่าความอดทน คือ การทำงานอย่างเต็มความสามารถเพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค สามารถควบคุมการกระทำของตนให้อยู่ในขอบเขตที่สังคมยอมรับโดยใช้สติปัญญาควบคุมไปด้วย ส่วน ขนิษฐา สารีผล (2537 : 11) และ อรพรรณ พานิชปฐมพงษ์ (2542 : 23) ได้กล่าวถึงความหมายของความอดทนไว้ว่า เป็นความเข้มแข็งความหนักแน่นของจิตใจในการควบคุมอารมณ์ร่างกายให้สามารถยืนหยัดต่อสู้กับการกระทบกระทั่งของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ โดยสามารถวัดได้จากความสามารถที่จะยืนหยัดต่อความเจ็บปวดความเมื่อยล้า ความยากลำบากและคำวิจารณ์ต่าง ๆ โดยไม่แสดงอาการหวั่นไหวใด ๆ

กลอนลำของศิลปินแห่งชาติที่ปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับความอดทน ได้ปรากฏในหลายสำนวน ดังตัวอย่างเรื่อง ปู่สอนหลาน ที่เนื้อหาได้กล่าวถึง การสอนหลาน ให้มีความอดทนต่อความยากลำบากในการเรียนหนังสือ ถึงแม้ว่าในระหว่างเรียนจะต้องเจอกับปัญหาและอุปสรรคมากมายก็ขอให้อดทน เพราะเมื่อเรียนจบแล้ว ย่อมจะได้ทำงานในที่ที่สบายมีเหลือเก็บเหลือใช้และสามารถเลี้ยงดูพ่อแม่ได้

...หลานของเฮาสมนี่การศึกษาเป็นเรื่องใหญ่ บ่ว่าแต่หลานไผการศึกษาบ่ให้น้อยเงินทองใช้จั่งสิมี คนรุ่นใหม่นึกนี้ศึกษาเก่งนั้นเรียนดี เงินสิมาทีหลังบ่ดเมื่อทำงานจั่ง สิมีจ้วควายข้างมีเครื่องบินไว้ถ้าขี่ การศึกษานอทนนี้สิพาให้รุ่งเจริญ ทางสิไกลสิเย็นให้อดทนหนเอาหลานของเฮาสู้พวมเขียนดอกอ่านคอมพิวเตอร์พากันฟังเอาเด้อหลานเอ๋ยเจ้าของปู่ ไผพวมเขียนทำฮู้ให้ใจสู้ นั้นอย่าเขา ให้ต้นเด็กลูกเข้าหาอกกำลังกาย ไปโรงเรียนอย่าสิไปสายให้แล่นทันวิชาเจ้า การงานเฮาอยู่ทางหน้า ทุกสาขานั้นต่าง ๆ สิไปทำรับจ้างหาเลี้ยงส่วนโต รูปสิโก้บ่โก้กะเป็นส่วนนามธรรม รูปธรรมเดิมคาดอกเกิดมาแต่ปางกี้ คนสิตื่นหรือได้หนทางไปยากหรือง่าย หลิงหรือชายหลานปู่เจ้าสิไปเข้าสู่งานขอให้ทุกขนั้นทุกท่านหลานของปู่ นั้นถือหลักเอาศีลธรรมเป็นสายกลางนั้นส่งทางเอาไว้ ให้มีจิตใจตั้งอยู่ในพรหมวิหาร 4 เจ้ามีศึกษาดีให้หาไปเรื่อย ๆ นำเอาเอื้อยพวกหมู่เฮาพี่น้องหมายเพ็งเจ้า นอเป็นผู้สืเป็นหลักพงษ์พันธุ์เฮาให้แพงฮัก ขอยถนอมตมตุ้มเงินสิไหลมากองทองสิไหลมาหมู่...

2.5 ความเสียสละมีน้ำใจ บางท่านเรียกว่าความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งทั้งสองคำน่าจะตรงกับภาษาอังกฤษว่า Altruism หมายถึงผู้ที่ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น หรือผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น กลอนลำของศิลปินแห่งชาติได้กล่าวถึงคุณธรรมจริยธรรมเรื่องความเสียสละมีน้ำใจไว้หลายสำนวนด้วยกัน เช่น เรื่องปู่ ป.สอนหลาน ที่สอนให้มองคนที่มีความเสียสละมีน้ำใจ โดยมีเนื้อหาดังนี้

...คิดเอาเดื่อหลานเอยจั่งพิจารณาให้มันแจ่ง ปู่สอนหลานไว้สืลาล่ง
โล่วยให้แก้งจนเดื่อหมู่เจ้าดีกว่าแก้งนั้นว้ารวย แก้งจนมีผู้ช้อย แก้งรวยเผิน
สิหัวซ้อ ๆ ให้เดื่อแก้งเป็นคนทุก อย่าแก้งรวยให้จำไว้ แม่นตัวไผกะตัวได้
ตัวเจ้าของ บ่อเข้าท่า ตัวว่าโตรวยอ้อซ่า บัดมาบ้านลีนังง ซี้แมวเอยเต็มกะด้อ
บาดมาฮอดเฮือน เจ้าของแก้งทุกเดื่อ ผู้คนมีสิมั่งมีไปเรื่องคน คนทุกทำโตแก้งว่า
โตรวยเดื่อสิจนเต็ม ปู่สอนแล้วอย่าไปลิ้มความซ้อสัตย์ดอกล่อนั้น จีรังหมั่น
บ่อเจียงหงายเทวดิเผินกะช่วยคันทาหมู่บ่อแนมเห็น พันเปอร์เซ็นพวกคนคตได้
นั่งมองกงตุ้ม อยู่ในกรงเหล็กหุ้มหมู่คนเฮานั้นทำซั่ว ได้อยู่มึงสายบัว คนบ่อสัตย์
นอชื่อนั้น เห็นมาแล้วกะจั่งสอนหลานเอย...

2.6 การมีความรับผิดชอบ กลอนลำที่ปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบ
ต่อตนเองมีหลายกลอนลำ เช่น กลอนลำเรื่องพ่อจ๋มเข้าจ๋มแลง ที่พยายามชี้ให้เห็นถึง
ความรับผิดชอบต่อตนเองในด้านการเรียน อย่ามัวแต่เที่ยวเล่น และแต่งตัวตามแฟชั่น
ไม่สนใจการเรียน พ่อแม่ก็จะพลอยทุกข์ใจไปด้วย

...ว่าไอ้นอนางนอ เสียงโทรมาจากลูกน้อย คอยก็ตีใจสลาย เธอโทรมา
พ่อพอตายแต่ละคราวกะพออยู่ โทรศัพท์มากดตุ้เอทีเอ็ม พ่อแม่โอนเงินเข้าให้ลูก
แน่เดือนละสามหน่อสี่ครั้ง ผู้เรียนพุนั้นนั้นเผินโทร ใส่ซาสั้นหย่างโก๋โทรมาเบิก
เงินสด คำน้ามั่นเดิมรดดอกค่ากินกะปานนั้น เอทีเอ็มอยู่ทางนี้มองตากันกันไว้อยู่
ลูกไปเรียนนั้นกับหมู่ คนมีเงินลูกพ่อค้าลูกนายห้างลูกผู้พน อย่างน้อย ๆ ว่านั้น
กะคือลูก ผ.อ. ลูกพ่อสวนทำนา ลูกพ่อมาขายกล้วยตกไปเป็นน้ำเขาด้วยจนหรือ
รวยบ่อได้เกี้ยว เลิกจากเรียน แล้วกะเที่ยวเข้าร้านนั้นร้านนี้ไปหาชิ้นน่ายสตาจค์
พ่อทำงานนั้นรับจ้าง แม่ทำงานนั้นรับจ้างออนซอนชาติแต่นอนอุกกินข้าวสุกปลาตาย
ลูกผู้เรียนอยู่ทางพูนพ่อแม่พูนนอนกลิ้งพูนจนมนอยู่บ้านส่อง หาเงินทองส่ง

ให้แนรวรายได้กะบ่อดี สัตนพ่อแน่ได้อูกผู้เนาอยู่ที่อยู่ปนหม่นนอนหอพัก พยายามอย่าหนีหลัก บาดจ่ายเงินทองใช้ชอยยอคอมถนอมไว้อยู่โรงเรียนยามใช้จ่ายหน้อยผู้ขายโทรบอกเอิ้น หน้อยผู้หญิงโทรบอกเอิ้นโอนเงินให้อยู่บ่อเขา...

2.7 ความสามัคคี หมายถึง การรวมกลุ่มกำลังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มด้วยความเต็มใจ มีความพร้อมเพรียงกัน ประองคองกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งเพื่อทำงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะทางสังคมและการอยู่ร่วมกันขอบข่ายของความสามัคคี สามารถแบ่งออกได้หลายลักษณะ เช่น ความสามัคคีในชาติ ความสามัคคีในชุมชน และความสามัคคีในโรงเรียน ดังตัวอย่างกลอนลำที่แสดงถึงความสามัคคีในครอบครัว เช่นกลอนเปิดหัวปฐมพร ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

...โอ้ย ฟังเอยฟังไผผู้ฟังล้าร้อง ศิลปินทั้งสอง ทางผู้น้องนั้นหรือพี่
แดนอีสานของเรามีเพียงสอง ป.เด้อพี่น้องมาล้าร้องเข้าไส่กันเด้อแพน ๆ

...มาในโอกาสนี้ ป.ฉลาดศิลปินแห่งชาติเขาของอีสานฝ่ายแสดงล้าร้อง
มาจับมือผู้เป็นน้อง ดาวตลกอีสานสา ป.ชวดลวด ได้อู้ข้าได้มาร่วมฮ่วมแสดง
ล้าอวยพรนอแจ้ง ๆ เป็นต้นแบบอมตะจากทำนองธรรมะ ดอกแอบอิงเอามาว่า
สองคนจับมือเข้าสมานฉันให้น้องพี่...

2.8 ความมีวินัย กลอนลำที่ปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับความมีวินัย เช่น กลอน
ลำสอนลูกหลานมีครอบครัวแล้ว

...ฝ่าหาเงินให้เมียเก็บหมั้นกำเอาไว้ อย่าเป็นผิงจ้งโฮอย่าเป็นเมียไฟ
ไหม้ อยู่นำกันให้อีกห่อความบ่ดีอย่าสับส่อให้ทางฝ่ายหนึ่งอู้แนวนั้นนั้นบ่ดี
ฝ่าเมียคนยุคใหม่นี้ระวังแนโทรศัพท์ ยามเมื่อคุยความลับให้เบ้งแยงขวาช่าย
อย่าขอสอนนอเอาไว้ฝ่าเมียนั้น ยุคใหม่ตามสมัยแต่เครื่องใช้ สังคมให้ค่อยระวัง
วัสดุมีอยู่ยังให้ใช้อย่างระวังโต ครองฝ่าเมียครองเฮือนฮึดเดิมให้ถื่อไว้ มีวินัยทาง
สองด้านครองโบราณอย่าถ่มปล่อย อย่าสิดได้คำบ่่อยภูมิ้งฮ้ายบาดต่อกัน คุณและ
ฉันข่อยเจ้าสมัยใหม่เผินยอมรับไปทางใดบ่อโง่กับให้ข่อยโทรเมื่อบ้าน ไปทำงาน

ไปติดค้างอยู่ทางทางพ้อหมู่ ให้โทรเมื่อบอกบ้านผู้ทางพูนสิสองทาง บ่อจำเป็นอย่าสิค้างคืนค่าทางใด ผัวคือกันเมียคือกัน ยาสิสอนเอาไว้สื่อสารกันให้มันได้ยามหนิไกลนั้นพรากคุ่มีเรื่องหยังกะให้ฮูโทรเ็นบอกข่าวกัน ให้ข่อยอดข่อยกัน ผิดถักทางใด ให้อดทนนำกันเมื่อเบใจตื่นให้อดกลั่นทนกลั่นใจฝมนอย่าหวู่หรี ยาสอนหลานเพียงทอนี้สิลงไว้ให้จื่อ คำแพงเอ่ยละน่า...

2.9 การอยู่ในศีลธรรม จรรยา คำว่า “จริยธรรม” และ “คุณธรรม” มักมีการพูดถึงและนำไปใช้ในความหมายที่แยกกันไม่ออก บางครั้งก็เรียกควบคู่กันไป คำว่า “คุณธรรมจริยธรรม” นี้ เป็นคำที่คนส่วนใหญ่จะกล่าวควบคู่กันเสมอ จนทำให้เข้าใจผิดได้ว่า คำทั้งสองคำมีความหมายอย่างเดียวกันหรือมีความหมายเหมือนกัน แต่ที่จริงแล้ว คำว่า “คุณธรรม” กับคำว่า “จริยธรรม” เป็นคำแยกออกได้ 2 คำ และมีความหมายแตกต่างกันคำว่า “คุณ” แปลว่า ความดี เป็นคำที่มีความหมายเป็นทางนามธรรม ส่วนคำว่า “จริย” แปลว่า ความประพฤติกริยาที่ควรประพฤติเป็นคำที่มีความหมายทางรูปธรรม ดังนั้น จึงควรที่ผู้บริหารจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำสองคำนี้ให้ถ่องแท้ก่อน จากการเก็บข้อมูลจะพบว่ามึกลอนลำได้กล่าวถึงคุณธรรมจริยธรรมเกี่ยวกับบาป บุญ คุณ โทษ ดังตัวอย่าง กลอนลำเรื่องนิทานศีลห้าข้อ ที่มีเนื้อหาดังนี้

...โอ้ยศีลเอ้ยศีลไผ่รักษาศีลได้ทางผิวกายกะใส่อง กลิ่นกายกะหอม นออูตเอ้า นอศีลเจ้าให้กลับหอมไปคอมมอมฟังอีกก่อนพี่น้องเป็นหยังจั่งรักษาศีล ศีลนี้คือกฎหมายพุทธองค์สอนไว้ แต่บ่อมีการให้อะภัย จากพ่อแม่ รักษาศีลบ่อได้เวรสิต้องจ่องคอ ฟังเบิ่งศีล 5 ข้อเป็นหยังหน่อจ้งมาถือ คนมีศีลคั๊วนั้นคนลือโลกหมู่เฮาเผิ่นยอย้อย ผู้ถือศีลจนถึงหม่องนั้นคือศีล 5 ข้อ ท่านถึงสิเลมะบ่อหลมม่วนหม่วนศีล ว่าสิเลนะสุคะตังยັນติ สีเลนะโกคะสัมปะทา สีเลนะนิพพุตังยันติ ตสมาสิลลังวิโสทะเย นั้นผู้ถือศีลฮู้แล้วไปศีลใหญ่ ๆ มีอยู่เพียง 5 ข้อ ผู้เฮียนพ้อให้อ่านเอา ว่าสีเลนะ สุคะตังยันติ นั้นมีคำแปลออกมาว่า คือผู้ถือ นั้นเผิ่นได้ถึงแท้นั้นแน่นอน ย่อมถึงสุขแท้ ๆ หรือเผิ่นเอ็นว่า สุขดี ด้วยศีลเด้อทั้งมวลให้จื่อจำเอาไว้ สีเลนะโกคะสัมปะทา นั้นผู้มีศีลได้แน่ ๆ โภคทรัพย์สมบัติเกิดในศีลแท้ ๆ อย่าแปลปปันหนิเปลี่ยน สีเลนะ นิพพุตังยันติ นั้นแม่บ่ผู้ถือล่วงถึงนิพพาน ตสมาสิลลังวิโสทะเยนั้น พังรักษาศีลได้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ผิวกือทองมือนี้

พ่อลุงป้าให้จ้อเอา ฟังเบ๊งผมสิเว้านิทานเก๋ารักชาติลื้อ ศิลคือปกติที่อยู่สบายเย็น จ้อย ไผมาฟังล้าช้อย นิทานลื้อสิได้ว่า นิทานลื้อ 5 ข้อให้ฟังจ้อให้จ้อจำ ลื้อลื้อหนึ่งกล่าวย้าอันคำว่า ปาณาติปาตา เวรมณีสึกา ให้จ้อจำเอาไว้ ข้อสอง อทินนา นั้นบ่อผันเอาของเดินลักขโมยเดินเอิ้นคำนี้มันบ่อดี ข้อที่สามว่านี่กะคือว่า กามา สุมิจฉาจารา เว นั้นลูกเมียของท่าน ผัวหรือเมียชาวบ้านอย่าลวนลามลื้อส่อนไป หาขมเสฟซ้อนค่านี้นั้นบ่อดี ลื้อลื้อสิว่านี้ มุสาวาทาเว พิจารณาเอาเอง อย่าหลาย ทางความเว้า สัจจาเฮาอย่าแปรป็นป็นครองนั้นตัวหลาย ลื้อลื้อลื้อห่าน้องและอ้าย ประชาเชื้อให้หมู่จำ สุราเมผื่นย้าคือน้ำเปลี่ยนนิสัยเสีย อย่าไปกินไปเสียดอกดื่ม ลงในท้อง พาหลงหลงความเว้า บาดยามเมาเว้าไปทั่ว คั่นกิน เมาแล้วกะมั่ว ปินฮั่วปายประตุ ลื้อ 5 ข้อ ไผกะอยู่ตั้งแต่ส่วนมันเสีย ส่วนมันดีบ่อมีไฟดอกเอิ้น เอามาเว้า หมอลำเฮาขานานนี้ลื้อขอเอามาว่า นิทานลื้อห้าข้อ ตำราพ่อผื่นมีผู้เรียบ เรียงเรื่องนี้พ่อ มนัสสุขสาย ผู้เขียนกลอนหมอลำแม่นพ่อดวงจันทร์น้อย ผู้มาล้า หวานจ้อยเอาอารมณ์เข้ามาใส่หากแม่น ป.ฉลาด น้อยตระกูลค่านั้นส่งเสริม มีผู้หญิงมาว่าเพิ่มนั้นคือ แม่ทองแปน พันบุพผา สกุลจริงจากถิ่นเมืองอุบลเอา นิทานลื้อลื้อห้า มาไขจานอู้แจ่ง แสดงผลออกแจ่งแต่เดิมเค้าเก่านานไผลื้อลื้อลื้อ แม่นท่านรักษาบ่อนั้นนอิล ข้อหนึ่งคือ ปาณา ให้หมู่คนถือไว้ เห็นปู่ปลาให้เขา ฆ่า เห็นสัตว์สาเขาจี้ ถือปาณาข้อนี้บ่อไปฆ่าให้หมู่ตาย ลื้อลื้อลื้อสองน้องผื่นขึ้นว่า อทินนาเห็นของเขาบ่อ ไปลักลวงขโมยชาวบ้าน ลื้อลื้อลื้อสาม กามา นั้น อันกามา ของเป็นลูกเมียเขาบ่อให้เล่นเชิงขู้สู้กัน ลูกผัวเขาวานั้นบ่อให้ลวงเลยหนี ถือกา เมต ๆ นั้น บ่อมีไผมาปองร้าย ลื้อลื้อลื้อสี่อาวอ้าย มุสาวา บ่อให้ว่าความบ่อจริง บ่อให้เว้าเขาสีเอิ้นหลายลงมูสา ว่า นั้นบ่ท้วงตัวหลายโกหกตัวแล้ว ตัวแล้วตก นรกกน้อยแดงจมฮ้อน อย่าลืตัวกันก่อนโกหกกันเว้าหลาย ลื้อลื้อลื้อห่าน้องและ อ้าย สหายเพื่อนหมู่ก้องถือแห่นเค้อพิน้อง ข้อนี้ชื่อสุราเม ของมีนเมาแนวกิน เปลี่ยนนิสัย ให้เขาใช้ พากันจำไว้ของมีนเมานั้นต่าง ๆ สาวทองแปนเอียนาง ให้ มาล้าต่ออ้ายเค้อลื้อห้า ต่อนิทานให้ชาวบ้านเพิ่นได้ฟัง เค้อละนางละมา...

สรุปและอภิปรายผล

หมอลำ เป็นศิลปะและการแสดงพื้นบ้านของชาวอีสานเป็นส่วนหนึ่งที่อุบัติ ขึ้นเพื่อรับใช้ชีวิตทั้งในยามสุขและทุกข์ ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวอีสานก็ใช้หมอลำเป็นยา

รักษาโรค นอกจากนี้ยังอุบัติขึ้นเพื่ออบรมสั่งสอนและให้ความเพลิดเพลินบันเทิงใจ โดยมีรูปแบบลักษณะลำกลอนที่นิยมกันในภาคอีสาน ได้แก่ 1) ลำพื้น คือ การลำเรื่องราวที่เป็นอดีต เป็นเรื่องของนิทาน ตำนาน ประวัติศาสตร์ เช่น พื้นเวียงจันทร์ หมายถึง เรื่องราวที่เกี่ยวกับ เมืองเวียงจันทร์หรือนิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน เช่น พระเจ้าลิบชาติ การเกิด สังข์สินชัย การแสดงลำพื้นใช้ผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะใช้ผู้ชายแสดง 2) ลำกลอน หรือลำคู่ ใช้ผู้แสดงชายหญิง เป็นการลำโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง เนื้อหาของกลอนลำในยุคแรก ๆ จะมีเนื้อหาที่ใช้สำหรับโต้ตอบกันในด้านต่าง ๆ ทั้งคติโลกและคติธรรมหรือเรียกว่า ลำโจทยแก่ ลำหมู่หรือลำเรื่องต่อกลอน สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากการแสดงลิเก ของภาคกลาง ซึ่งมีการปรับปรุงการแต่งกายให้มีเพชรพลอยแวววาวขึ้น มีการจัดสร้างเวที และมีฉากประกอบตามท้องเรื่อง เรื่องที่นิยมนำมาแสดง คือ นิทาน ชาดก เรื่องขุนนางอ้าย ย่ากินปลิง แต่งอ่อน ท้าวกำกาดำ กาละเกด 3) ลำเพลิน เป็นการลำที่วิวัฒนาการมาจาก หมอลำหมู่หรือหมอลำเรื่องต่อกลอน เป็นการลำที่มีทำนองสนุกสนานเร้าใจ ลำเพลินมีชื่อ อีกอย่างหนึ่งว่าหมอลำกาบขาว เพราะเห็นว่าหมอลำฝ่ายหญิงสวมกระโปรงสั้นวาด ต้นขา เรื่องที่นิยมแสดงคือ เรื่องแก้วหน้าม้า สอดคล้องกับ อุดม บัวศรี (2546) ที่ได้กล่าวถึงการละเล่นอันเกี่ยวกับดนตรีอีสานก็ได้แก่ หมอลำโดยลำดับช่วงได้ ดังนี้

1. หมอลำพื้น เป็นหมอลำดั้งเดิม ลำคนเดียวกับหมอลำแคน ลำในงานต่าง ๆ เช่น งานแจกข้าว งานศพ งานกฐิน และอื่น ๆ นิยมลำนิทาน หมอลำส่วนมากเป็นชาย
2. ลำคู่ เป็นการลำในยุคต่อมา หญิงเป็นหญิง ชายเป็นชาย ลำได้หลายแบบ หลายรส ในยุคของหมอลำคู่นี้ ก็เกิดการลำ “ชิงชู้” ขึ้นมา ชิงทั้งชายและหญิง
3. ลำหมู่ เป็นลำแบบลิเก เพราะช่วงนี้อีสานได้รับอิทธิพลลิเกโคราช จึงเกิด แปลงหมอลำเป็น “ลำหมู่” อนึ่งคาดว่า หมอลำพื้นบ้าน มีส่วนให้เกิดหมอลำหมู่ภายหลัง มาผสมกับลิเกเข้า จึงเห็นเป็นอย่างทุกวันนี้ หมอลำหมู่มีอยู่ 2 ประเภท ลำเรื่อง และ ลำเพลิน

ปัจจุบันหมอลำได้พัฒนาการ วิธีการเล่นและบทร้องไปมากซึ่งลำแต่เดิมเกิดจากการนำเรื่องราวชาดกที่มีผู้แต่งไว้เป็นคำกลอนมาร้องขับลำเป็นทำนองซึ่งสะท้อนภาพสังคม ในยุคปัจจุบันออกมาในเนื้อหาคำสอนของกลอนลำในด้านคุณธรรมจริยธรรมต่างๆ เช่น ความขยัน ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความมีวินัย การอยู่ในศีลธรรมจรรยา เป็นต้น สอดคล้องกับ พระมหาประหยัด ปญญาโร (สุนนท์). (2542) ที่ได้ศึกษาเรื่อง จริยธรรมที่ปรากฏในคำกลอน ผลการศึกษา

พบว่า จริยธรรมที่ปรากฏในล้ากลอนมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ จริยธรรมด้านจารีต และจริยธรรมด้านหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา จริยธรรมด้านจารีตพบว่า บุคคลควรปฏิบัติตามฮีตคอง 14 ประการ คือ จริยธรรมสำหรับชนชั้นปกครองควรปกครองบ้านเมืองตามหลักทศพิธราชธรรม จริยธรรมสำหรับผู้อยู่ใต้ปกครองพบว่า ผู้อยู่ใต้ปกครองที่ดี ควรมีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จริยธรรมสำหรับบุคคลทั่วไปพบว่าควรปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามฐานะ วัยและเพศของตน จริยธรรมสำหรับชุมชนพบว่า ประชาชนฝ่ายฆราวาสควรร่วมมือกันประกอบกิจกรรมของชุมชน ประชาชนฝ่ายบรรพชิตควรศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย จริยธรรมด้านหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาพบว่า ล้ากลอนจะกล่าวถึงคำสอนในเรื่องบุญกรรม ผลการศึกษาจริยธรรมที่ปรากฏในล้ากลอนพบว่า จริยธรรมด้านจารีต ล้ากลอนจะเน้น จริยธรรมของบุคคลในกลุ่มครอบครัวและเครือญาติ จริยธรรมด้านหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ล้ากลอนจะเน้นคำสอนในเรื่องบุญกรรมมากกว่าคำสอนข้ออื่น ๆ

นอกจากนี้หมอลำยังถือว่าเป็นศิลปะการแสดงที่สะท้อนให้เห็นรากเหง้าของคนในท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน โดยผ่านตัวบทที่มีผู้แสดงถ่ายทอดออกมาสู่สาธารณะอย่างเปิดเผย ไม่เพียงแต่เป็นผู้บริโภคสื่อรับตัวบทจากผู้แสดงเท่านั้น สิ่งสำคัญของหมอลำ ก็คือความอบอุ่นของบรรยากาศแห่งงานบุญหรือเทศกาล หมอลำจึงไม่ได้หมายถึง หมอลำที่มีหมอแคน คนลำ หางเครื่อง ดนตรี ฉากไฟ แสง สี แต่หมายถึง การขับเคลื่อนบรรยากาศชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นที่แห่งความพึงพอใจ และเพลิดเพลินเป็นรูปลักษณ์ของการแสดงที่เป็นชุมทางเรื่องราวของสังคมและมานุษยวิทยาอย่างสมบูรณ์ หมอลำเป็นวัฒนธรรมย่อย (Sub-Culture) ที่มีอำนาจทางการแสดงออกที่ทรงอิทธิพลต่อคนอีสานทุกยุคทุกสมัยจากอดีตถึงปัจจุบัน ฉะนั้น หมอลำจึงเป็นศิลปะการแสดงภาคประชาชนระดับรากหญ้าที่มีชนบทไว้รูปแบบ ที่สามารถปรับกระบวนท่า ของตัวตนได้ทุกลักษณะพื้นที่และเวลา สอดคล้องกับโคลิตสตา อนันตรักษ์ (2534) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ล้าเรื่องต่อกลอน ผลการศึกษาพบว่า กลอนลำของหมอลำหมูนั่นได้สะท้อนให้เห็นคุณค่าด้านสังคมวิทยาหลายประการ เช่น สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู ค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของคนไทยในสังคม ความเชื่อในสังคม คำสอน และสะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์

นอกจากหมอลำจะให้ความบันเทิงแก่คนในชุมชนแล้ว เนื้อหาที่นำมาใช้ในการขับร้องยังสอดแทรกไปด้วยความหมาย แนวคิดและโลกทัศน์ที่ถูกสื่อสารผ่านตัวของหมอลำเอง สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งก็คือในเนื้อหาของกลอนลำจะมีการสอดแทรกคติแนวคิดเรื่อง

คุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นสภาพคุณงามความดีภายในบุคคลเป็นความจริงแท้ หรือ สัจธรรมที่ทำให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตนในกรอบที่ตั้งงาม มีจิตใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข มีความรัก เมตตา ปราศรณาดี ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ส่วนคำว่า จริยธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติหรือหลักความประพฤติที่ดีงามและเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม ส่วนรวม อันส่งผลให้ชีวิตมีระเบียบแบบแผนนั่นเอง สอดคล้องกับปรีชา อุยตระกูล (2527) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวรรณคดีอีสานในเชิงจริยธรรม ผลการศึกษาพบว่า ในวรรณคดี ประเภทคำสอนเนื้อหาจะกล่าวถึงสิ่งที่ควรประพฤติและไม่ควรประพฤติอย่างละเอียดตาม ฐานะ บทบาท และหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันในสังคม ส่วนวรรณคดีประเภท นิทานจะมีจริยธรรมแทรกอยู่ในคำพูดของตัวละคร พฤติกรรมของตัวละคร ตลอดจนแก่น ของเรื่อง แนวโน้มของจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่เน้นจริยธรรมใน เรื่องการปฏิบัติตามฮีตคอง ความสามัคคี การพูด ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หลักธรรมของ พระพุทธศาสนา ความกตัญญู ความขยัน การครองเรือนและความอ่อนน้อมถ่อมตน

แต่ทั้งนี้บทกลอนลำคำสอนเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมก็เป็นเพียงขั้นปฐมภูมิของ การพัฒนาเจตคติของบุคคลในด้านคุณธรรมจริยธรรมที่หมอลำใช้กลอนลำเป็นสื่อในการบอกเล่า เรื่องราวต่างๆ เพื่อให้บุคคลในสังคมให้ความสนใจและเกิดการรับรู้ในเรื่องที่จะปลูกฝัง ก่อนที่บุคคลนั้นจะนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและกลายเป็นลักษณะนิสัยเฉพาะตน สอดคล้องกับ ทิศนา แหมมณี (2546 : 44-46) ที่ได้กล่าวถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และคำนิยาม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติว่า ทฤษฎีตามแนวคิดจิตพิสัย นักจิตวิทยากลุ่ม จิตพิสัยมุ่งอธิบายพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล โดยมองว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ ระดับคุณภาพการเรียนรู้ทางด้านจิตใจ (Affective Domain) ซึ่งแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญใน กลุ่มนี้คือ ทฤษฎีจำแนกระดับคุณภาพการเรียนรู้ด้านจิตใจของแครธวอล บลูมและมาเซีย (Krathwohl Bloom and Masia) จุดเน้นสำคัญของทฤษฎีนี้เชื่อว่า การเรียนรู้ด้านจิตใจ จะครอบคลุมความสนใจ เจตคติ คำนิยาม ลักษณะนิสัยของบุคคล และเชื่อว่าการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมของบุคคลตามแนวคิดจิตพิสัย พบว่า การที่จะปลูกฝังและพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมให้แก่บุคคลเพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นสามารถทำได้ดังนี้

1. จัดสิ่งเร้าให้บุคคลนั้นได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่จะปลูกฝัง
2. จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นได้มีการตอบสนองในเรื่อง นั้นและเกิดความพึงพอใจ
3. ช่วยให้ผู้บุคคลเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น โดยการช่วยให้เขาได้เห็นประโยชน์

ได้รับประโยชน์หรือเกิดความพึงพอใจที่มากพอเพียง

4. ช่วยให้บุคคลมีโอกาสดำเนินชีวิตในการนำเรื่องนั้นไปใช้ในระบบชีวิตของตนและให้การเสริมแรงอย่างเหมาะสม

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล สิ่งสำคัญที่จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จ ก็คือ การเรียนรู้ด้านจิตใจของบุคคลนั้นโดยแนวทางการพัฒนาจะมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไป เริ่มจากการให้บุคคลมีโอกาสรู้และสนใจในเรื่องที่จะปลูกฝัง มีโอกาสในการตอบสนองต่อสิ่งที่สนใจ เห็นคุณค่าของสิ่งที่ปฏิบัติและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอและท้ายที่สุดก็คือการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าคุณธรรมจริยธรรมที่ถูกถ่ายทอดผ่านกลอนลาของศิลปินแห่งชาติมีความสำคัญในฐานะเป็นสิ่งที่คอยอบรม สั่งสอน และควบคุมคนในสังคมให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบของศีลธรรม อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555 : 36-38) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวาทกรรมว่าเป็นความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ถูกนิยามว่าเป็นความจริงภายใต้กรอบความรู้แบบหนึ่งด้วยปฏิบัติการของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการนิยามความหมาย ในหนังสือเรื่อง The Order of Things ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในภาษาฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ. 1966 พูโกต์ต้องการการวิเคราะห์หาความเชื่อมโยงระหว่างถ้อยคำหรือภาษากับสรรพสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากภาษาซึ่งมีระเบียบแบบแผนเชิงโครงสร้างอย่างหนึ่ง เพราะสรรพสิ่งนั้นแท้จริงแล้วก็คือความคิดที่ถูกภาษาจัดระเบียบ ในที่นี้ระเบียบจึงมีนัยเสมือนเป็นการสร้างภาพตัวแทนของความรู้และความคิดให้อยู่ในรูปของสรรพสิ่งนั่นเอง แนวทางในการวิเคราะห์วาทกรรมของพูโกต์จึงมีลักษณะเชิงวิพากษ์มากกว่าการคิดวิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์แบบทางการทั่วไป เพราะไม่ได้มองวาทกรรมเป็นเพียงภาษาหรือตัวบทที่ใช้ในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม หากแต่มองว่าวาทกรรมเป็นพื้นที่ของความรู้หรือความคิดทางสังคมในขอบเขตที่ค่อนข้างชัดเจนเชิงสัมพัทธ์ ซึ่งหมายถึงลักษณะของความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งๆ ของประวัติศาสตร์ ดังนั้นพูโกต์จึงวิเคราะห์เฉพาะวาทกรรมเกี่ยวกับชีวิต แรงงานและภาษา เป็นหลัก เมื่อพูโกต์มองภาษาเป็นระบบหรือกลไกของภาพตัวแทนในฐานะที่เป็นวาทกรรมเขาจึงเริ่มตั้งคำถามในหนังสือเรื่อง The Order of Things ว่าคนเรารู้จักความคิดที่ว่าภาษาเป็นภาพตัวแทนของบางสิ่งบางอย่างได้อย่างไร ในแง่ที่ว่าภาษาเป็นทั้งระบบและโครงสร้างของภาพตัวแทน โดยพยายามค้นคว้าผ่านประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ในการคิดเกี่ยวกับภาษา ทั้งนี้เพราะพูโกต์มองว่า วาทกรรมไม่ใช่เป็นเพียงรูปแบบของภาพตัวแทนเท่านั้นแต่ยังเป็นเงื่อนไขเชิงรูปธรรมในการสร้าง

และควบคุมจินตนาการทางสังคมอีกด้วย

ในการวิเคราะห์วาทกรรม มิได้ให้ความสำคัญแค่การพิจารณาว่า วาทกรรมนั้นจริงหรือเท็จแต่ความสนใจกลับอยู่ที่กฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่เป็นตัวกำกับให้การพูดนั้นๆ เป็นไปได้มากกว่าเรื่องเท็จหรือจริง กฎเกณฑ์เหล่านี้อยู่ในตัววาทกรรมอยู่ในภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมไม่ใช่อยู่ภายนอกวาทกรรม กระบวนการหรือขั้นตอนในการวิเคราะห์วาทกรรมนั้น ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ (2542 : 30) อธิบายว่าจะเริ่มต้นด้วยคำถามที่ดูเหมือนง่ายและมีความเป็นรูปธรรมสูงกว่าอะไรคือสิ่งที่กำลังพูดถึง และศึกษา หรือวาทกรรมของสิ่งนั้นคืออะไรเป็นต้น การตั้งคำถามนี้จะดูเรียบง่ายว่าสิ่งนั้นๆ คืออะไร เพื่อค้นหาวาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้นๆ เพราะนอกจากจะทำให้เรามองเห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมนั้นดำรงอยู่แล้ว ก็ยังทำให้เราเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงมากกว่าความเป็นเอกภาพแน่นอนตายตัวของสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมด้วยว่าเป็นเพียงผลผลิตของวาทกรรมชุดหนึ่งเท่านั้น ในขั้นตอนต่อไปก็จะศึกษาว่าสิ่งที่ว่านั้นมีหน้าที่และบทบาทอย่างไรในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา สาลผลี. (2537). การเปรียบเทียบคุณภาพแบบทดสอบวัดจริยธรรมด้านความอดทน ระหว่างสถานการณ์ที่เป็นภาษากับสถานการณ์ที่เป็นภาพการ์ตูน. ปรียญานุพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ ฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จามรี ศิริภัก. (2534). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยศึกษาเรื่อง ความอดทนอดกลั้นและเรื่องการเป็นอยู่อย่างประหยัดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้บทเรียนสำเร็จรูปกับการสอนแบบบรรยาย. วิทยานิพนธ์ศษ.ม. (เทคโนโลยีการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย.
- ฉวีวรรณ พันธุ (เป็นผู้ให้สัมภาษณ์)พิทยวัฒน์ พันธะศรี (เป็นผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านเลขที่ หมู่บ้านสันติธานี ถนนร้อยเอ็ด-วาปีปทุม ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2558.
- ฉลาด ส่งเสริม (ป.ฉลาดน้อย) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิทยวัฒน์ พันธะศรี เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 454-456 ถนนแจ้งสนิท ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2558.

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542). **วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะและความเป็นอื่น**. กรุงเทพฯ : พิมพ์วิภาษา.
- บุญจันทร์ จอมศรีประเสริฐ. (2554). **การดำเนินการศึกษาตามอรรถาธิบายในศูนย์การเรียนรู้ ภูมิปัญญาไทยของแม่ครุราตรี ศรีวิไล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น**. การค้นคว้าอิสระ กศ.ม. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- ปรีชา อุยตระกูล และ สุวัฒน์ ช่างเหล็ก. (2527). **การศึกษาวรรณคดีอีสานในเชิงจริยธรรม**. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- พระมหาประหยด ปัญญาโร (สุนนท์). (2542). **ศึกษาจริยธรรมในลำกลอน**. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โสภิตสุตา อนันตวัณ. (2534). **การวิเคราะห์ลำเรื่องต่อกลอน**. กรุงเทพฯ : ปรินญา นิพนธ์ มหาบัณฑิต. (ภาษาไทย) : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- อรรณพ พานิชปฐมพงศ์. (2542). **ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับพฤติกรรมด้านความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2**. ปรินญา นิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต (การวัดผลการศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). **คิดอย่างมิเชล ฟูกูต์ คิดอย่างวิพากษ์ : จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุดม บัวศรี. (2546) **วัฒนธรรม อีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. ขอนแก่น. คลังนาธรรมชาติ.
- อวยชัย สังสนา. (2544) **วาทกรรมการสื่อความหมายของนิวัติ กองเพียร นักร้องในหนังสือพิมพ์รายวันและนิตยสารรายสัปดาห์ “มติชน”**. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. (วารสารสนเทศ). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.